

IDEGENNYELV-TANÍTÁS A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁKBAN

A Z IDEGEN NYELVEK TANÍTÁSA a közoktatás elmúlt évtizedének egyik legnagyobb sikertörténete és egyben egyik legnagyobb kudarca is. A politikai változások és az azzal megteremtődő lehetőségek következtében robbanásszerű társadalmi igény jelentkezett arra, hogy a közoktatás igényesen, hatékonyan és megbízhatóan tanítson idegen nyelveket. A nyugati nyelveket tanító tanárok hiánya a nyelvtanár-képzés korábban elképzelhetetlen méretű fejlesztését eredményezte, amelynek nemcsak a mennyiségi eredményei impozánsak, hanem a minőségiek is: e folyamat szükségszerűen felgyorsította az idegennyelv-oktatás módszertani és tartalmi fejlődését is. A tankönyv-liberalizáció eredményeként a középiskolai nyelvtanításba is bekerültek a 80-as évektől Magyarországon is megjelenő kommunikatív szemléletű tananyagok. Az idegen nyelvek tanításának intenzitása, módszertana komoly fejlődésen ment át. Ugyanakkor ezt a területet felfokozott elvárások is kísérik, amelyeknek a középfokú oktatás – úgy tűnik – még nem tud megfelelni. Ha az érettségizett tanulók nyelvtudását összevetjük azzal az uniós elvárással, hogy minden európai polgár az anyanyelvén kívül tudjon elfogadhatóan kommunikálni két nyelven, ha a felsőoktatásban a nyelvtudás igazolásának hiányában ki nem adható diplomák miatt újra és újra feltámadó viharokat tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az idegennyelv-oktatás a magyar közoktatás egyik nagyon problematikus területe, amely összehangolt, átgondolt fejlesztést igényelne.

Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy először röviden vázolja azokat a sajátosságokat, amelyek a szakközépiskolai idegennyelv-oktatásban megmutatkoznak, kiegészítve az idegennyelv-oktatás egyik legproblémásabb területe, a szakképzésben folyó idegennyelv-tanítás adataival. Majd érinti a szakképző iskolai nyelvtanítás két leglényegesebb tartalmi kérdését, azaz, hogy milyen nyelvtudási szintet lehet elérni ma a különböző iskolákban, és hogy a képzés szakmai jellege jelent(het)-e tartalmi különbséget az idegennyelv-oktatásban. E terület idegennyelv-tanításának vizsgálata azért lényeges, mert a pályaválasztás és a munkavállalás terén ma már nyílt szelekciós szempont a nyelvtudás, tehát a hatékony idegennyelv-oktatáshoz való hozzájárulás lehetősége alapvetően befolyásolja a társadalmi esélyegyenlőséget, ez a terület az írás, olvasás és a számolás képességéhez hasonló alapkompétenciának tekinthető.

A középiskolai idegennyelv-oktatás jellemzői a számok tükrében

A szakképző iskolai rendszer átmeneti állapotban van, a szakképzési törvényben előírt OKJ szerinti szakképzési rendszer 1998-as életbe lépése az idegennyelv-oktatás formáját, intenzitását, tartalmi és tantervi elhelyezkedését is befolyásolja. Jelenleg azonban egymás mellett működnek a régi típusú képzés kifutó évfolyamai és az új szerintiék.

A szakképzés idegennyelv-oktatásának áttekintésekor alapvető azt a kérdést feltenni, hogy tanulnak-e egyáltalán idegen nyelvet a szakképzésben részt vevő tanulók. Az 1. táblázatból leolvasható, hogy míg a gimnáziumi tanulók általában két nyelvet tanulnak (az összes tanuló közel 194%-a nyelvtanuló), addig a szakközépiskolákban jó, ha egyet (a nyelvtanulók aránya alig haladja meg a 100%-ot). Két idegen nyelvet elsősorban a kereskedelmi, a közgazdasági és a humán típusú szakközépiskolákban tanítanak. A szakmunkásképzésben ez az arány még alacsonyabb (46,8%), ráadásul szakmai profil szempontjából is jelentős különbségek figyelhetők meg, hiszen az összes szakiskolai nyelvtanuló 42,6%-a (23832 tanuló) a kereskedelmi vagy a vendéglátóipari jellegű szakképzésben tanul. A szakképzésben folyó idegennyelv-tanítás alacsony mértéke történeti perspektívából tekintve azonban nagy eredménynek is felfogható, hiszen néhány korábbi év adataival összehasonlítva jelentős előrelépés figyelhető meg ezen a téren (lásd 2. táblázat), de nagyon sajnálatos a tény, hogy a közoktatásból sok esetben végleg kikerülő szakiskolások több mint fele még mindig nem tanul semmilyen idegen nyelvet.

1. TÁBLA

Nyelvtanulók aránya az 1998/99-es tanévben a középfokú oktatásban

	Összes tanuló	Nyelvtanulók száma*	Nyelvtanulók aránya (%)
Gimnázium	142 196	275 363	193,7
Szakközépiskola	234 430	239 041	102,0
Szakiskola	119 727	55 980	46,8

*Minden tanuló annyiszor szerepel, ahány idegen nyelvet tanul.

Forrás: OM Statisztikai tájékoztató, saját számítás

2. TÁBLA

A nyelvtanulók aránya a szakképzésben

Tanév	Összes tanuló	Nyelvtanulók száma*	Nyelvtanulók aránya (%)
1992/93	188 570	24 907	13,2
1993/94	174 187	26 795	15,4
1994/95	163 330	33 176	20,3
1995/96	154 294	39 012	25,3
1996/97	143 846	39 732	27,6
1997/98	132 637	44 373	33,5
1998/99	119 727	55 980	46,8

Forrás: OM Statisztikai tájékoztató, saját számítás

Jelentős előrelépést jelenthet az érettségi vizsga új szabályozása, amely 2005-től a szakközépiskolában is kötelezővé teszi egy idegen nyelvből az érettségi vizsgát, és ezt tükrözi a kerettantervekben megjelenő tantárgyi rendszer és óraszám is, amely szerint a szakközépiskolában négy évig kötelező egy idegen nyelvet tanítani, minimálisan heti 3 órában. A szakiskolákban pedig a 9–10. évfolyamon válik kötelezővé az idegennyelv-oktatás, itt is minimálisan heti 3 órában, mind az alapvizsgára felkészítő, mind a felzárkóztató programban (*A középiskola... 2000*).

A nyelvtanításban számtalan különböző program létezik, melyek intenzitása és tartalmi jelentősen különböznek egymástól, és ennek megfelelően nyilvánvalóan eltérő az elérhető nyelvtudási szint is. A 3. és 4. táblázatban a különböző nyelvi programokban részt vevő tanulók számát és arányát adjuk meg, csak a hat leggyakrabban tanított élő idegen nyelvre vonatkoztatva. (Ez az összes nyelvtanulóknak a gimnáziumokban a 94,3%-a, a szakközépiskolákban a 99,3%-a.) A gimnáziumi nyelvtanulók 70,7%-a, a szakközépiskolai nyelvtanulóknak pedig 89,6%-a tanul alapóraterv szerint, amely a mai viszonyok között általában heti 2–3 órát jelent (a kerettantervek bevezetése után minimum heti 3 órát). A két arány közötti különbséget még jelentősebbé teszi a tény, hogy míg a gimnáziumi tanulók általában két idegen nyelvet tanulnak, amely közül az egyik általában alapóraszámában történik, a szakközépiskolai tanulók esetében többnyire az egyetlen tanult idegen nyelvre vonatkozik ez az arány.

3. TÁBLA

A nyelvi programok a gimnáziumokban, 1998/99-es tanév (tanulók száma)

	Angol	Német	Francia	Orosz	Olasz	Spanyol	Összes tanuló*	Tanulók aránya* (%)
Alapóratervi	83 827	71 805	15 783	3 496	6 822	1 938	183 671	70,7
Fakultatív	8 361	5 849	923	145	568	152	15 998	6,1
Speciális tantervű	7 388	5 227	545	3	202	137	13 502	5,2
Két tanítási nyelvű	1 766	1 732	775	116	376	386	5 151	2,0
Egyéb	22 058	17 144	1 425	98	497	260	41 482	16,0
Összesen	123 400	101 757	19 451	3 858	8 465	2 873	259 804	100,0

*A táblázat csak a hat nyelvet tanulók adatait tartalmazza.

Forrás: OM Statisztikai tájékoztató, saját számítás

4. TÁBLA

A nyelvi programok az 1998/99-es tanévben a szakközépiskolákban (tanulók száma)

	Angol	Német	Francia	Orosz	Olasz	Spanyol	Összes tanuló*	Tanulók aránya* (%)
Alapóratervi	107496	94084	6708	1855	2337	219	212699	89,6%
Fakultatív	2073	1915	235	7	413	40	4683	2%
Speciális tantervű	4427	3381	228	59	0	0	8095	3,4%
Két tanítási nyelvű	1331	2041	29	0	61	16	3478	1,5%
Egyéb	5067	3243	37	85	59	7	8498	3,5%
Összesen	120394	104664	7237	2006	2870	282	237453	100%

*A táblázat csak a hat nyelvet tanulók adatait tartalmazza.

Forrás: OM Statisztikai tájékoztató, saját számítás

A nyelvtanárok számát tekintve is jelentős különbség mutatkozik a különböző iskolatípusok között (5. táblázat). A szakképző iskolákban a nyelvtanulók számához képest láthatóan sokkal kevesebb szakképzett nyelvtanár dolgozik, bár ezeket az adatokat némi fenntartással kell kezelni, mert a nyelvtanárok között sok az óraadó, illetve a vegyes típusú intézményekben sok az „áttanító”. Ám a szakképzésben folyó idegen nyelv-oktatás fejlesztésének és kibővítésének egyértelmű akadálya is lehet a szakképzett nyelvtanárok hiánya.

5. TÁBLA

Nyelvtanárok száma az 1998/99-es tanévben

	Nyelvtanulók száma	Nyelvtanárok száma*	Egy tanárra jutó tanuló
Gimnázium	275 363	4 803	57,3
Szakközépiskola	239 041	3 117	76,7
Szaktanárszakképzés	55 980	339	165,1

*Csak a szakjukat tanító nyelvtanárok száma, a több idegen nyelvet tanító tanárok többször szerepelnek.

Forrás: OM Statisztikai tájékoztató, saját számítás

A szakképző iskolákból kikerülők nyelvtudási szintje

A szakképzésben folyó idegennyelv-oktatás jelentős átalakulását feltételezik a közoktatás új tartalmi szabályozói. A 2000 őszi elfogadott idegen nyelvi kerettanterv kimeneti szintje teljesen azonos az alapóraszámú gimnáziumi és a szakközépiskolai nyelvoktatás számára, valamint a 2005-től bevezetendő új érettségi lényegi alapelve, hogy a vizsga egységes minden középiskolás számára. Nyilvánvalóan megkerülhetetlen tehát az a kérdés, hogy lehet-e egységesnek tekinteni a középiskolából kikerülők nyelvtudási szintjét.

Tekintettel a számtalan különféle nyelvi programra, mind a gimnáziumokat, mind a szakközépiskolákat nagyon különböző nyelvtudással fejezik be a tanulók. Mivel olyan átfogó teljesítményvizsgálatok nem folytak, amely alapján egyértelmű adatunk lennének az érettségizők nyelvtudásáról; közvetve, azaz a kiemelkedő nyelvtudást nyújtó iskolák, illetve a minimális nyelvtudási szintekről alkotott tanári vélemények alapján próbáljuk megvizsgálni ezt a kérdést.

A közoktatáson belül ma az idegennyelv-oktatás hatékonyságának értékmérőjeként sokszor a nyelvvizsgák és a versenyeredmények szolgálnak. Anélkül, hogy e felvétel jogosságát osztanánk, nézzük meg a különböző iskolatípusok teljesítőképeségét e szempontból. Az Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda évente rangsorolja az iskolákat a 100 felvételizőre jutó nyelvvizsgák száma alapján, e rangsorok 1992–96 közötti átlaga az alábbi sajátosságokat mutatta. Míg a gimnáziumok között olyan is volt (4 db), ahol a nyelvvizsgára jelentkezők körében a nyelvvizsgák aránya 100%-nál is magasabb volt, addig a rangsor legelején álló szakközépiskolában ez az érték 61,58% volt. 74 gimnáziumban a továbbtanulni szándékozóknek legalább a fele rendelkezett nyelvvizsgával, ám ezt az arányt csak 2 szakközépiskola érte el (*Vágó 1999*). A középiskolai tanulmányi versenyeken elért rangsor még egyoldalúbb képet

mutat: az 1986–1996 közötti tanulmányi versenyek eredményeiről készült iskolai rangsor első 21 helyezettje között nem volt szakközépiskola (*uo.*).

A fenti adatok a kiemelkedően jó teljesítményekre utalnak, és ha a különböző intenzív nyelvi programok arányát is figyelembe vesszük (lásd 3. és 4. táblázat), akkor csak azt támasztják alá, hogy a szakközépiskolák között kevesebb olyan van, amelyben az idegennyelv-oktatás kiemelkedő szerephez jut. Ebben természetesen a szakirány szempontjából is jelentős különbségek mutatkoznak meg, hiszen például a kereskedelmi, vendéglátóipari, idegenforgalmi és a közgazdasági szakközépiskolákban a tanított nyelvek száma, intenzitása és eredményessége nagyon jelentős.

A kiváló nyelvtudás elérésében nagyon sokszor nemcsak az iskolának, hanem a család által külön megteremtett lehetőségeknek is nagy szerepe van (magánórák, nyelviskolai tanfolyamok, külföldi nyelvtanfolyamok stb.), tehát a szakközépiskolások általában gyengébb szociális háttérének is jelentős szerepe lehet ebben.

Nagyon fontos lenne meghatározni azt is, hogy van-e lényegi különbség a minimálisan elérhető nyelvtudás tekintetében. 2000 tavaszán az Országos Közoktatási Intézet Értékelési és Érettségi Vizsgaközpontjában folytattunk egy kérdőíves felmérést szakközépiskolai német nyelvtanárok és a nyelvtanítással nem foglalkozó szakmai tanárok, illetve szakiskolában németet tanító tanárok körében. A kutatás célja az volt, hogy a nyelvoktatás tartalmi sajátosságait, lehetőségeit és az ezzel kapcsolatos elvárásokat tárja föl a német nyelvi érettségi vizsga fejlesztési munkálataihoz kapcsolódóan. Országos, reprezentatív minta alapján kiválasztott 135 szakközépiskolából 245 db nyelvtanári és 246 db szakmai tanári kérdőívet dolgoztunk föl. A mintába csak olyan iskolákat vettünk be, ahol némettanítás folyik, és csak némettanárokat kérdeztünk, az eredmények tehát nem általánosíthatók az idegennyelv-tanítás egészére.

A nyelvtanároknak az egyik kérdésben az Európa Tanács általános szintleírásához kellett viszonyítaniuk a tanulóik nyelvtudását. Az Európa Tanács munkabizottságában kidolgozott hatfokú skála (A1, A2, B1, B2, C1, C2) használata egyre elterjedtebb az idegennyelv-tanításban és a vizsgáztatásban. A skála legalacsonyabb nyelvtudási szintje az A1, amelyen a nyelvtanuló már minimális interakcióra képes nagyon szűk körben, az A2 szinten pedig nagyon egyszerű és rutinszerű helyzetekben tud kommunikálni az őt közvetlenül érintő kérdésekben. A B1, az úgynevezett „küszöbszint”, azt a nyelvtudási szintet jelöli, amelyen a nyelvtanuló már elboldogul a leggyakoribb helyzetekben, és képes egyszerű kommunikációra az őt érdeklő területeken a munkájához kapcsolódóan is. Az a többször hangoztatott elvárás tehát, hogy az európai polgárok legalább két nyelven legyenek képesek minimális kommunikációra, legalább B1 szintű nyelvtudást jelent. A B2 már olyan normális interakcióra való képességet jelent, amely nem megerőltető egyik részt vevő fél számára sem, a C1 szint kifejezetten igényes és pontos nyelvhasználatot takar, a C2 pedig megközelíti az anyanyelvi beszélő szintjét.

A 6. táblázat mutatja a kérdésre adott válaszok eredményeit. A legjobb szakközépiskolások nyelvtudása ezek szerint döntően a középszintű (B1, B2) tartományban helyezkedik el, a közepes teljesítményűek nyelvtudása az A2 tartományban vagy annál magasabban van, a leggyengébbek pedig alapvetően a legalacsonyabb A1 szintet

érik el. Ha ezt az eredményt összevetjük azzal, hogy az államilag elismert nyelvvizsgák középfoka a B2 és a C1 tartományban helyezkedik el, az alapfok pedig a B1 szinttel azonos (vö. *Államilag elismert... 1999*), akkor megállapíthatjuk, hogy a válaszadó tanárok tanítványainak jelentős része nagy valószínűséggel megbukna egy alapfokú állami nyelvvizsgán is.

6. TÁBLA

Az érettségiző szakközépiskolai tanulók nyelvtudási szintje németből a tanáraik szerint*

	A legjobbak	A közepes teljesítményűek	A leggyengébbek
C2	11	0	0
C1	39	3	0
B2	94	27	4
B1	175	102	18
A2	34	192	87
A1	2	34	234
Összesen	355	358	343

*A tanároknak módjuk volt az iskolában oktatott különböző szakmai profilokhoz külön skálákat kitölteni, ezért magasabb a válaszok száma a kérdőívekéknél.

Érdekes a fenti adatokat összevetni azzal is, hogy a kerettantervi rendelet a szakközépiskolai kerettanterv kimeneti szintjét (a gimnáziumi minimális programmal azonosan) a B1–B2 szint közé helyezi el, míg a szakiskolák alapvizsgára előkészítő programjában A2–B1 közötti, a felzárkóztató programon pedig A1–A2 közötti nyelvtudási szintet irányoz elő (*A középfokú... 2000*). A kutatási adatainkból kiolvasható realitások szerint ez ma még a lehetőségeket meghaladó célnak tűnik, hiszen a közepes teljesítményű tanulókra vonatkozó válaszok 63,1%-a, a gyengéknek pedig 93,6%-a a B1 szint alatt van.

A 6. táblázat adatai rámutatnak a szakközépiskolai nyelvoktatás egyik legnagyobb problémájára is: ez pedig az idegen nyelvi csoportok heterogén tudásszintje. A kérdőívek jelentős részén a legjobbak és a leggyengébbek között két-három szintnyi különbség is volt a fenti skálán.

Szakmai tartalmak az idegennyelv-oktatásban

A szakközépiskolai és szakiskolai nyelvoktatás egyik legfontosabb tartalmi kérdése az, hogy mikor és milyen mélységben jelenjenek meg a szakmai tartalmak az idegennyelv-oktatásban. A szaknyelvoktatással foglalkozó szakemberek véleménye meglehetősen megosztott ebben a kérdésben.

A hatékony idegennyelv-oktatás egyik lényeges alappillére, hogy elsődlegesen tisztázni kell, hogy a nyelvtanuló mire használja majd a nyelvtudását, és a tanítási tartalmakat, valamint a munkaformákat ehhez igazodva kell meghatározni. A szakközépiskolák nagyon heterogén körében valószínűleg nehéz egyetemesen érvényes választ találnunk arra a kérdésre, hogy mire használják majd a szakközépiskolások a nyelvtudásukat. A korábban már idézett kutatásban több rételemondatot kellett a

tanároknak osztályozni egy 1-től 5-ig terjedő skálán attól függően, hogy mennyire értettek vele egyet. A 7. táblázat adatai mutatják, hogy az idegennyelv-használat három alapvető területe között fontosságuk tekintetében sem a szakmai tanárok, sem a nyelvtanárok nem látnak lényegi különbséget, azaz a munkavégzés során történető felhasználást ugyanolyan fontosnak tekintik, mint a többi területet, úgy gondolják tehát, hogy a tanítványaikat erre is fel kell készíteniük.

7. TÁBLA

Mire használják a tanulók a nyelvtudásukat az iskola elvégzése után? Milyen mértékben ért egyet a következő kijelentésekkel? (1 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = teljesen egyetértek)

	Nyelvtanárok szerint		Szakmai tanárok szerint	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
A tanulók a végzés után a nyelvtudásukat elsősorban				
• a munkájához kapcsolódóan fogják használni	2,89	1,02	3,12	0,86
• magáncélra fogják használni	3,14	0,92	2,98	0,86
• a tanulmányaik során fogják használni	3,17	1,00	3,44	0,92

A munkához kapcsolódó nyelvhasználat szempontjából nagyon fontos lenne azt tisztázni, hogy mit értünk szaknyelven, azaz melyek azok a nyelvi sajátosságok, amelyek a szaknyelvet megkülönböztetik a köznyelvtől. Ez a kérdéskör meghaladja e tanulmány lehetőségeit, nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a szaknyelv nem tekinthető a szak kifejezések összességének, hiszen a szaknyelvi szöveg nemcsak szókincsében tér el a köznyelviről, hanem a mondat szerkesztésben, illetve a szövegfajta sajátosságaiban is. A nyelvi készségek tekintetében is lényegi jellemzőket figyelhetünk meg a szaknyelvi felhasználás esetén, tipikus szövegfajták, kommunikációs szándékok és stratégiák jellemzik ezt a nyelvhasználatot. Az 1. ábrán például azt foglaljuk össze, hogy egy üzemi munkavégzés során milyen készségekre, szövegfajtákra van alapvetően szükség.

1. ÁBRA

A kommunikatív kompetencia szakmai felhasználása (beszédértés, olvasás, beszéd, írás)

	szóban	írásban
receptív	üzemi rendelkezések, utasítások folyamatok leírásának megértése	használati utasítások, kezelési útmutatók folyamatleírások megértése
produktív	rendelkezések, utasítások, magyarázatok megfogalmazása; információk továbbadása; munkafolyamatok leírása; munkafolyamatokra vonatkozó kérdések megfogalmazása; nehézségek, problémák kifejezése	munkanapló vezetése; munkafolyamatok leírása; munkajegyek, rendelési és egyéb nyomtatványok kitöltése

A szakképzés átalakításával a szakközépiskolai idegennyelv-oktatás tartalmi meghatározódtak, azaz a szaknyelvoktatás az érettségi utánra, a technikus évfolyamokra került, hiszen a szakmai tárgyak oktatása is csak ekkor kezdődik meg. Ha azonban ezt a logikus elrendezést úgy értelmezzük, hogy először négy évig általános nyelvet oktatunk, függetlenül a későbbi felhasználástól, majd ezt később „megfejljük” az addigra kiválasztott szakma szaknyelvével, valószínűleg sokkal kevésbé lesz hatékony a nyelvoktatás, mintha tudatosan úgy építjük fel az általános nyelvoktatás szakaszát is, hogy az előkészítse a későbbi szaknyelvoktatást. A különböző, az adott szakmára jellemző nyelvi feladatok megvalósításához ugyanis különböző részelemeket lehet már az általános célú nyelvtanítás során is érinteni. Például az idegen nyelven egy adott szakmához kapcsolódó technológiai folyamat leírása nyilvánvalóan csak akkor tanítható, amikor már tisztában van a nyelvtanuló a szakmával annyira, hogy ismerje a szóban forgó technológiai folyamat lényegét, értse és használja az ahhoz kapcsolódó szakkifejezéseket. De az ehhez szükséges kommunikációs szándékok (egy folyamat leírása) kifejezésének nyelvi megvalósítása, az ebben a beszédhelyzetben megjelenő nyelvi strukturáló eszközök tanítása a nyelvtanítás korai szakaszától fejleszthető. Ugyanez elmondható a tipikus szövegfajtákra is, amelyek értéséhez vagy produkálásához szükséges stratégiák kialakítása általában nagyon hosszadalmas munkát igényel, ám ezek tudatos és következetes fejlesztése már alacsonyabb nyelvtudási szinten is megtörténhet, és ez megalapozhatja a szaknyelv elsajátítását.

A tanárok megosztottságát mutatja a korábban már idézett kutatásban kifejtett véleményük erről a kérdéstről (8. táblázat): a szakmai tanároknak közel a fele, a nyelvtanároknak pedig körülbelül az egyharmada nem ért egyet azzal, hogy a szaknyelvoktatás csak az érettségi utánra kerül. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az eredményeket nagyban befolyásolja az a tény, hogy a szaknyelv nehezen definiálható és ezért a szaknyelvoktatás is sokféleképpen értelmezhető.

8. TÁBLA

Egyetért-e azzal, hogy a szaknyelvoktatásnak az érettségi utánra kell kerülnie?

		Igen	Nem	Összesen
Szakmai tanárok	száma	130	113	243
	aránya (%)	53,5	46,5	100,0
Nyelvtanárok	száma	152	76	228
	aránya (%)	66,7	33,3	100,0

A tanárok szöveges indoklása nagyon sok fontos elemet tartalmazott. Az egyik oldalon sokan említették, hogy a szaknyelvoktatást már korábban, a pályaorientáció szakaszában (11–12. évfolyam) meg kell kezdeni, alapozó jelleggel, különben az 1–2 éves technikus évfolyamokon túl kevés idő marad a szaknyelvoktatásra. A másik irányból pedig többen megfogalmazták, hogy a szakközépiskolába kerülő, a nyelvek iránt általában kevésbé érdeklődő, kevésbé motivált, az anyanyelvüket is sokszor rosszul használó tanulóknak az általános nyelvet sem lehet megtanítani, nemhogy a szaknyelvet.

A problémának valószínűleg az az alapja, hogy amennyiben a gimnáziumi és a szakközépiskolai tanulók általános nyelvtudásával kapcsolatos követelmények azonosak, akkor a szaknyelv oktatásának alapjai a szakközépiskolában pluszként jelentkeznek, azaz az a sajátos helyzet áll elő, hogy miközben ebben a középiskola-típusban általában rosszabbak a tanítási feltételek, kevésbé motiváltak a tanulók, kevesebb támogatást kap az iskola a családtól, addig itt kellene a nyelvtanításban többet teljesítenie. Ha azonban a szakközépiskolai nyelvtanítás tartalmait úgy lehetne megfogalmazni, hogy abban ne több, hanem más legyen, mint a gimnáziumiban, akkor talán könnyebb lenne a tanulókat is motiválni, és a realisabb elvárások kevésbé frusztrálnák az összes résztvevőt.

A szakmai jelleg természetesen csak akkor jelenhet meg az idegennyelv-tanításban, ha a tanár ismeri azt. Sok esetben ez a legnagyobb akadálya annak, hogy a szakmai tartalmak átgondoltan, felépítve és jól előkészítve bekerüljenek az idegennyelv-oktatásba. Az idegennyelv-tanár ugyanis többnyire humán érdeklődésű szakember, aki az adott szakma elméletében nem mindig elég járatos ahhoz, hogy sikeresen és szívesen építse be ezeket a tartalmakat a nyelvtanításba. A szakmai tanárok körében pedig kevés olyan akad, aki elég jól beszél az idegen nyelvet, és elég járatos az idegennyelv-tanítás módszertanában ahhoz, hogy tanítani is tudja azt. Egyre több szakközépiskolában indul két tanítási nyelvű program, ahol bizonyos szakmai tárgyakat idegen nyelven tanítanak, ez azonban csak egy szűk réteg számára elérhető, hiszen nagyon magas szintű, és megalapozott nyelvtudást feltételez a tanulóktól.

A fenti problémára részben megoldást jelentene, ha az iskolai nyelvtanítási programok kialakításába, illetve a nyelvoktató munka tervezésébe bevonnák a szakmai tanárokat is. Erre azonban elég kevés helyen van példa. A szakközépiskolai kutatásunkban megkérdeztük a nyelvtanárokat, hogy az ő iskolájukban ki vett részt a helyi tanterv német nyelvre vonatkozó részének kidolgozásában. 189-en (76,8%) válaszolták azt, hogy csak a nyelvtanárok, és mindössze 15-en (6%), hogy a nyelvtanárok és a szakmai tanárok együtt. A megkérdezett szakmai tanárok 63,8%-a írta azt, hogy az ő iskolájukban az idegennyelv-oktatás tervezésében a szakmai tanároknak semmilyen szerepe nincsen. További kérdésekben részleteztük azt, hogy milyen tevékenységekben vesznek részt a szakmai tanárok, illetve, hogy – az ő megítélésük szerint – miben kellene részt venniük. A 9. táblázatban összefoglalt adatok jelzik, hogy a szaktanárok elvárásaitól a jelenlegi helyzet jelentősen eltér. A válaszadók közel háromnegyede tartaná szükségesnek, hogy a szakmai tanárok vegyenek részt a szaknyelvi tananyagok megválasztásában, ezzel szemben csak 22% állította, hogy ebben most részt vesznek. S miközben a válaszadók 2,9%-ának iskolájában vesznek részt a szakmai tanárok az idegen nyelvi tantervek kialakításában, 17,9%-uk tartaná ezt fontosnak.

A magyarországi közoktatás egészére jellemző polarizáció feltehetően felerősödve jelenik meg az idegennyelv-oktatásban: a kiemelkedő és a szerény lehetőségek között jelentős különbség mutatkozik, nem feltétlenül iskolatípushoz kapcsolódóan. Ha ezeket a gyökeresen eltérő nyelvtudási szinteket azonosként kívánjuk kezelni, akkor átgondolt fejlesztő munkára van szükség, amely a tanártovábbképzés, tananyagfejlesztés, a nyelvtanítási feltételek javításával a most még leszakadókat is felzárkóztat-

hatja, hogy az elérhető minimális nyelvi szintek valóban azonosak legyenek. Ellenkező esetben a különböző iskolák számára azonos szinteket a gyengébb teljesítményűekhez kell igazítani.

9. TÁBLA

A szakmai tanárok szerepe az idegennyelv-oktatásban

	Jelenlegi helyzet		Szakmai tanárok elvárása	
	N	%	N	%
A szakközépiskolai idegen nyelvi tantervek összeállításában vesznek részt	7	2,9	44	17,9
A szaknyelvi tananyagok megválasztásában vesznek részt	54	22,0	176	71,5
A szaknyelvi tananyagok írásában, összeállításában vesznek részt	16	6,5	51	20,7
Az idegen nyelvi érettségi vizsgák tételeinek összeállításában vesznek részt	15	6,1	29	11,8

Az iskolarendszer egészében megjelenő törekvés a mobilizálható, a társadalom és a gazdaság változásaira reagálni tudó, önállóan továbbfejleszhető tudás közvetítésére egyértelmű kihívást jelent az idegennyelv-tanítás számára is. A szükségletek pontosabb elemzése, az akadémikus értelemben vett jó nyelvhasználat és a kommunikativitás közötti ésszerű kompromisszum keresése, a tanulók meglévő tudásának és érdeklődésének kihasználása, a más tantárgyakban közvetített tartalmak és információk hatékonyabb felhasználása is jelentős segítséget nyújthat ahhoz, hogy a szakképző iskolai rendszerből kikerülő képesek legyenek szaktudásuk és egyéb tehetségük mértékétől függően bekerülni a globalizálódó európai munkaerőpiacra, törekvéseiket és lehetőségeiket tehát ne gátolja idegennyelv-tudásuk hiánya.

EINHORN ÁGNES

IRODALOM

- Statistikai tájékoztató. Középfokú oktatás.* Oktatási Minisztérium.
- VÁGÓ IRÉN (1999) Az élő idegen nyelvek oktatása. Egy modernizációs sikertörténet. In: VÁGÓ IRÉN (ed) *Tartalmi változások a közoktatásban a 90-es években.* Budapest, Okker Kiadó.
- A középfokú nevelés-oktatás kerettantervei II. (Szakközépiskola, szakiskola).* Budapest, Oktatási Minisztérium, 2000.
- Allamilag elismert nyelvvizsgák (központok, rendszerek) akkreditációjának kézikönyve.* Budapest, Professzorok Háza, Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ, 1999.
- FUNK, HERMANN & OHM, UDO (1991) *Handreichungen Fachsprache in der Berufsausbildung. Zur sprachlichen Förderung von jungen Ausländern und Aussiedlern.* Bonn, der Bundesminister für Ausbildung und Wissenschaft 1991